

2. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень* / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир. 2006. 320 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2799/1/monographiya.pdf> (Дата звернення: 19.11.2022).

3. Зеленов Є.А. Цифрове покоління: ризики, переваги, засоби взаємодії. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. №5 (86). 46-57 с. URL: <http://docplayer.net/211644058-Cifrove-pokolinnya-riziki-perevagi-zasobi-vzaiemodiyi-ie-a-zelenov.html> (Дата звернення: 19.11.2022).

4. Карпенко Н. А. Психологія творчості. Навчальний посібник. Львів. 2016. 156 с. URL: <http://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/347/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf> (Дата звернення: 19.11.2022).

Олена Купенко

доцент, доктор педагогічних наук,
доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумський державний університет
м. Суми

Андріана Костенко

професор, доктор політичних наук,
професор кафедри психології, політології та
соціокультурних технологій
Сумський державний університет
м. Суми

Лариса Кальченко

доцент, доктор педагогічних наук,
професор кафедри філософії
НТУ України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ

Олена Пєхота

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри менеджменту освіти і педагогіки вищої школи
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ВРАЗЛИВИХ ГРУП

На прикладі внутрішньо переміщених осіб та біженців представлено результати дослідження соціальної стійкості вразливих груп. Дані

дослідження отримано методами соціологічного опитування та фокус-групового інтерв'ю. Аналіз даних виконано за компонентами ризику вразливості та CD-RISC. В якості показників стійкості вразливої групи виявлено: тісні та надійні стосунки, віру, витривалість, боротьбу зі стресом, сильне відчуття цілі.

Ключові слова: соціальна стійкість, вразливість, внутрішньо переміщені особи, біженці.

В умовах воєнного стану важливим представляється дослідження чинників соціальної стійкості людини. Розглядаємо чинники соціальної стійкості в їх взаємному зв'язку із вразливістю.

Нашою гіпотезою є те, що навіть вразливі категорії громадян мають свої чинники стійкості. Представимо результати перевірки цієї гіпотези на прикладі цільової групи внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і біженців, які мають подвійну вразливість, тобто також є або багатодітними матерями, або людьми з інвалідністю, або пенсіонерами. Дані зібрано методами соціологічного опитування (139 респондентів з числа ВПО і біженців та 328 осіб, які не віднесли себе до вразливої категорії, травень 2022 р.) та фокус-групового інтерв'ю (16 респондентів, серпень 2022 р.) [3].

На першому етапі аналіз отриманих даних здійснювався за **компонентами зменшення ризику вразливості в громаді**: 1) доступ до засобів існування; 2) добробут і базовий стан; 3) самозахист; 4) соціальний захист; 5) управління [1]. Деталізуємо це.

За результатами соціологічного опитування фіксується погіршення показників **доступу до засобів існування**. Про нестачу коштів на базові потреби заявила кожна третя особа з числа ВПО і біженців, на фоні відповідної оцінки від кожного п'ятого з «невразливих» категорій. 16,7% «невразливих» респондентів заявили про достатність коштів на всі потреби, аналогічні відповіді зазначили лише 6,5% представників ВПО та біженців.

Лише 10,8% ВПО і біженців працюють як і раніше, тоді як серед представників «невразливої» категорії в умовах війни 43,2% працюють як і раніше. Значний відсоток ВПО і біженців втратили офіційну роботу (27,3%), втратили неофіційну роботу (12,9%), не працюють як і раніше (25,9%), тоді як працевлаштувалися офіційно чи неофіційно лише 7,2%.

Добробут і базовий стан. Зафіксовано, що найбільші обмеження ВПО, біженців і представників «невразливої» категорії пов'язані із доступом до відпочинку та сну: разом ВПО і біженці – це більше 50%, представники «невразливої» категорії – більше 40%.

З іншого боку, більше 70% опитаних зазначають, що їх сім'ї стали більш активними в умовах війни. У випадку погіршення ситуації на себе і

свою сім'ю розраховують не менше 52,5% ВПО і біженців, а також не менше 60,2% представників «невразливої» категорії. Оцінюємо це як достатньо високий показник в умовах війни, але тим не менш є й суттєва потреба в зовнішній допомозі.

На ризик погіршення сімейних стосунків може вказувати те, що ВПО та біженці майже на 8% менше, ніж представники «невразливої» групи, розраховують на сім'ю у випадку погіршення ситуації.

Самозахист. Більш ніж 80% опитаних обох категорій зазначили зростання стресу, тривоги, напруженості. Співставно високі результати за цим показником змушують припустити існування певної вразливості й у тих, хто в опитуванні не відніс себе до вразливих категорій. З іншого боку, навіть при тому, що ВПО та біженці проживають наразі в безпечних місцях, пережитий досвід травматичних подій продовжує давати ознаки і підсилювати відчуття стресу, тривоги, напруженості. Прийняте рішення про переміщення та його реалізація відповідною категорією забезпечило почуття безпеки лише для 38,8% опитаних. Ще нижчий показник (29,2%) наявний в осіб, які не відносять себе до вразливих категорій.

Соціальний захист. Маємо констатувати кращу здатність справлятися самостійно респондентів, які не віднесли себе до вразливих категорій, а також більшу затребуваність соціальних послуг з боку ВПО і біженців. Гуманітарної допомоги (ліків, продуктів харчування, засобів гігієни, житла), послуг адміністративного характеру й інформаційних послуг потребує близько 10% представників «невразливої» категорії; для категорії ВПО і біженців відповідні показники фактично в 4 рази вищі. Послуг працевлаштування та отримання додаткової зайнятості потребують 29,8% «невразливої» категорії та практично вдвічі більше ВПО і біженців. На фінансову допомогу претендують 42,9% «невразливої» категорії та 62,6% ВПО і біженців. Ситуація для ВПО і біженців ускладнюється ще й тим, що є певні бюрократичні чинники вразливості, а також чинники вразливості через обмеження в обсязі гуманітарної допомоги.

Управління. Вразливість з точки зору управління оцінюємо у контексті того, наскільки люди зверталися за допомогою до органів влади в умовах війни і наскільки розраховують на допомогу влади у випадку погіршення ситуації. Як видно із даних соціологічного опитування фактично кожна п'ята особа з числа ВПО і біженців зверталася до органів державної влади, тоді як лише кожна п'ятдесятя з числа «невразливої» категорії засвідчила таке звернення. ВПО та біженці рідше ніж до державної, зверталися до місцевої влади (12,9%). Натомість представники «невразливої» категорії частіше зверталися до місцевої влади. Очікування допомоги в разі погіршення ситуації всі опитані більше покладають на державну владу (29,5% ВПО і біженців; 7,6% представників «невразливої»

категорії).

Таким чином аналіз даних соціологічного опитування за компонентами зменшення ризику вразливості в громаді відкриває достатньо складну ситуацію. Тим не менше на фоні наявних чинників вразливості відкриваються й чинники стійкості.

На другому етапі аналіз стенограми фокус-групового інтерв'ю був проведений за показниками шкали **The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC)** [2]. Виявлено прояви за показниками: тісні та надійні стосунки, віра, витривалість, боротьба зі стресом, сильне відчуття цілі. Деталізуємо це.

Показник «Тісні та надійні стосунки». З висловів учасників фокус-групи ВПО і біженців можна зробити висновок, що чинники самоорганізації, взаємодопомоги та мережування є найбільш важливими для подолання складних життєвих обставин на прикладі соціальної стійкості українців в умовах війни.

Показник «Віра». Звертає на себе увагу те, що в словах учасників фокус-групи, ВПО і біженців кілька разів прозвучали сподівання на Бога і це явно звучить як чинник стійкості.

Показник «Витривалість» є одним з чинників соціальної стійкості ВПО і біженців (в плані прийняття обмежень доступу до ресурсів в умовах воєнного стану). Найбільшу витривалість висловили похилі ВПО і біженці.

Показник «Боротьба зі стресом» зафіксовано за даними проведеного соціологічного дослідження: більше 70% опитаних зазначають, що їх сім'ї стали більш активними в умовах війни. У випадку погіршення ситуації на себе і сім'ю розраховують 52,5% ВПО і біженці, а також 60,2% «невразливої» категорії. Наведене засвідчує зростання здатності людей справлятися з викликами, готовність включатися у допомогу як собі, так й іншим.

Показник «Сильне відчуття цілі» також фіксується у висловленнях учасників фокус-групового інтерв'ю. Фіксується наявність оптимістичного бачення, хоча й на коротку перспективу. У словах учасників фокус-групи, які є біженцями, звучать ознаки більшої чи меншої включеності в місцеві соціальні групи та мережі. Оптимістичне бачення майбутнього й перспективи повернення біженців в Україну звучать і в розповідях матерів про своїх дітей, про їх прагнення повернутися додому. Маємо позицію дітей різних вікових груп як чинник соціальної стійкості українських громад.

Отже за 5 показниками з 25 показників шкали CD-RISC в ході фокус-групового інтерв'ю виявлено ознаки соціальної стійкості вразливих груп із числа ВПО та біженців. Це свідчить, що, з одного боку, ВПО та біженці мають набір внутрішньої стійкості, який варто розвивати та підтримувати,

а з іншого боку – цей набір є мінімальним для стійкої їх здатності справлятися із викликами, пов’язаними із війною.

Список використаних джерел

1. Cannon T. Reducing People's Vulnerability to Natural Hazards: Communities and Resilience, WIDER Working Paper Series RP2008-34, World Institute for Development Economic Research. 2008. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Connor K.M., Davidson J.R.T. Development of a New Resilience Scale: The Connor-Davidson Resilience Scale. *Depression and anxiety*. 2003. 18, P. 76–82. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com> (дата звернення: 18.11.2023).

3. Гендерні аспекти соціальної стійкості територіальних громад : аналітичний звіт / О. Купенко, А. Костенко, Н. Світайло та ін.; за ред. О. Купенко. Суми: СумДУ, 2022. 56 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua> (дата звернення: 18.11.2023).

Ангеліна Лесь

студентка спеціальності «Соціальна робота»

СумДПУ імені А. С. Макаренка

Ірина Іонова

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної роботи і

менеджменту соціокультурної діяльності

СумДПУ імені А. С. Макаренка

м. Суми

ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті здійснено аналітичний огляд провідних теорій управління, які розкривають та увиразнюють особливості управління соціальною роботою на макро і мікрорівнях.

Ключові слова: *теорії управління, людські відносини, ієрархії потреб, трихотомії потреб, лідерство, мотивація.*

Провідним завдання керівників закладів соціальної роботи є управління власне закладом і організація діяльності соціальних працівників щодо підтримки їхньої мотивації продовжувати надавати послуги різним категоріям клієнтів на визначеному нормативно-правовою базою рівні. Спираючись на роботи К. Сahn [1] Р. Downes [2], О. Норре [3], можемо констатувати, що менеджери соціальної роботи можуть досягати стійких позитивних результатів у процесі управління, якщо будуть поєднувати свій досвід із теоретичними напрацюваннями.